

” Ik wil geen behang zijn

Beeldend kunstenaar **Hannelieke van de Beek** reageert met haar werk intuïtief en associatief op wat ze om zich heen ziet. Tegelijk kan ze niet zonder de reacties van anderen, die haar vaak allerlei onverwachte betekenissen aanreiken. “Kunst is voor mij een intermediair geworden.”

TEKST BERT VAN DER KRUK **BEELD** HANNELIEKE VAN DE BEEK

Bijna twee jaar geleden raasden zware windstoten over delen van Nederland, ook over Leersum waar Hannelieke van de Beek (64) woont. De valwind waarmee het dorp op de Utrechtse Heuvelrug te maken kreeg, kostte veel bomen het leven. Beangstigend vond de kunstenares het geloei van de wind. Nog steeds is ze onder de indruk van het natuurgeweld waardoor ook bomen in haar eigen tuin omgingen. Gelukkig vielen ze net niet op het huis.

De eerste weken na de storm stapte ze elke dag om zes uur op de fiets om foto's te maken van "alles wat stuk was". Het raakte haar diep. "Ik moet rustig naar zoiets kunnen kijken, zonder mensen om me heen. Vervolgens maak ik foto's waar ik helemaal niet naar kan kijken. Veel te pijnlijk, vooral al die mishandelde bomen. Dat is levend materiaal hè, maar ze werden als dingen behandeld. Honderd jaar oude beuken gingen in shreddermachines en waren in drie minuten grondstof geworden voor een energiecentrale. Sommige dorpsgenoten zagen hun kans schoon en dachten: nu kan ik ook mooi mijn boompje omzagen."

MENSELIJK INGRIJPEN

Na de storm maakte Van de Beek *De valwind kathedraal*, waarvoor ze een foto van een zwaar gehavende beukenlaan op stof printte en met stiksels en borduursels reliëf gaf. Op doorschijnende stof drukte ze hetzelfde tafereel af. Tijdens een expositie ter gelegenheid van de tweede verjaardag van de valwind, volgende maand in Leersum, zal de stof voor het kunstwerk wapperen – als zachte herinnering aan de zware storm van toen.

Als gevolg van de valwind had ze wel opeens meer licht in huis. Er waren tijden dat ze daar naar snakte. "Jarenlang heb ik het licht gezocht. Ik verfoeide het dat ik in de schaduw van de bomen zat. Maar ik ben van ze gaan houden. Ik zie nu wel in dat het heel lang duurt voordat ze hun schoonheid vinden. En dat er dan mensen zijn die zomaar bomen omzagen die er vijftig jaar over deden om zo te groeien – nee, daar kan ik steeds minder goed tegen."

De storm had ook een ander gevolg: sindsdien stappen Hannelieke van de Beek en haar man niet meer in een vliegtuig. "Het was voor ons een wake-upcall van jewelste. Als gevolg van klimaatverandering zie je overal grote branden, tornado's, overstromingen ontstaan. De hele wereld is een beetje van het padje. We zijn nu gewaarschuwd en daar moeten we lering uit trekken."

VULKANISCHE STEENTJES

Jammer is dat wel, geeft ze toe, want Van de Beek heeft altijd veel en graag gereisd. Turkije, India, Ethiopië, Libië, Jemen, Oman, Indonesië – de verre buitenlandse bestemmingen rijgen zich tijdens het gesprek aaneen. "Vooral woestijngebieden maken diepe indruk. Dan loop je daar twee weken met kamelen, buiten bereik van alles en iedereen, en ben je alleen maar bezig met wat je ziet en voelt. Dan word je stil van de stilte. Ja, die reizen zijn wel de grootste inspiratiebron voor mijn werk. Ze hebben me veel inzichten gebracht."

Ze is de dochter van een aardrijkskundeleraar, die zijn kinderen altijd meenam naar gletsjers en vulkanen en niet naliet te zeggen: zorg goed voor de aarde. Tijdens de lange schoolvakanties moesten er foto's worden gemaakt voor de aardrijkskundelessen op het Revius Lyceum in Doorn. Of steentjes verzameld op de Vesuvius. "Daar krijg je als kind wel wat van mee. Boven op zo'n vulkaan voel je hoe nietig een mens is." Op haar achttiende begon ze zelf met reizen, met de vriend die later haar man werd. "Met de trein naar Istanbul, slapen in de grotten van Cappadocië, liften naar het oosten van Turkije. Dan maak je wel wat mee. Dan zie je mensen die geen water hebben, in grote armoede leven. Dat deed veel met me." Later gebruikte ze de ervaringen die ze daar had opgedaan en ging ze met haar fototoestel op zoek naar Turkse gastarbeiders in de Utrechtse wijk Lombok.

GESCHEURDE LAKENS

Na de middelbare school wilde ze "iets creatiefs" doen. Ze werd uitgeloot voor de lerarenopleiding tekenen en textiele vormgeving en koos vervolgens voor de kunstacademie in Den Haag. In die tijd moest je vooraf al een richting kiezen, en dat werd 'monumentale textiel'. "Heel jammer natuurlijk, want daardoor beperk je je nogal. Maar textiel was bekend terrein voor me. Mijn moeder borduurde altijd en ikzelf ook. Wij maakten onze eigen kleren." Het scheelt dat textiel "wel vooruitstrevend was" begin jaren tachtig. "Maar ik heb ook allemaal dingen geleerd die ik helemaal niet wilde leren. Weven bijvoorbeeld. Dan koos ik er maar voor om dat met stukken perspex of pvc te doen. Of kantklossen. Dan deed ik dat met gescheurde lakens. Steeds wilde ik een ander materiaal gebruiken dan ik aangereikt kreeg."

Het viel haar nog niet mee van de kunstopleiding af te komen. "Daarvoor moest ik origineel zijn, en ik

wist niet zo goed hoe dat moest.” Een tijdje verdiepte ze zich in het werk van de Duitse architect Frei Otto (1925-2015), die textiel gebruikte in zijn ontwerpen en daarvan bijvoorbeeld dakconstructies maakte. “Ik dacht: dan moet ik ook maar met stoffen gaan lopen spannen en hangen. Dat werd niks natuurlijk, want het kwam niet uit mezelf.”

IKON-JOURNALISTEN

Maar toen werd het 17 maart 1982. In El Salvador liepen IKON-journalisten Koos Koster, Jan Kuiper, Hans ter Laag en Joop Willemsen in een hinderlaag van het Salvadoraanse leger. Ze werden alle vier doodgeschoten. Op het moment dat Hannelieke van de Beek het nieuws in de krant las, zat ze sokken te stoppen. Voor ze er erg in had, trok ze ook een draad door het krantenbericht. “Met grote steken trok ik het verschrikkelijke nieuws bij elkaar. Zo maakte ik het zachter.”

Het was een manier van verwerken en tegelijk de ontdekking van haar eigen werkwijze. “Iedereen vond het prachtig. Opeens was ik origineel.” Ze staat op en haalt voorbeelden tevoorschijn van andere geborduurde krantenpagina's. Een voorpagina van *de Volkskrant* vol oorlogsnieuws uit 1983, waarop ze de oorspronkelijke woorden onleesbaar maakte en er in eigen handschrift andere woorden overheen schreef. Sindsdien weet Van de Beek dat ze met haar kunst vooral moet reageren op wat ze ziet en hoort. Op reis door Ethiopië kwam ze aan de grens met Eritrea langs vluchtelingenkampen en werd ze getroffen door kinderen in schamele kleding. “Ze staken hun handen naar mij uit, maar ik had alleen een broodje en een stuk zeep om weg te geven. Niet genoeg voor alle vragende handen.” Ze legde het tafereel vast in een kunstwerk dat de confronterende ervaring voelbaar maakt. Terug in Nederland meldde ze zich als vrijwilliger bij het plaatselijke azc om kleren van vluchtelingen te verstellen.

STUKKEN HOUT

Niet alleen gebeurtenissen die de krant halen, ook het persoonlijke maar niet minder ingrijpende nieuws vraagt om reactie. Het overlijden van haar ouders bijvoorbeeld. “Mijn moeder was al negen jaar ziek – reuma. Het zag er helemaal niet naar uit dat mijn vader eerder dan zij zou overlijden. Toch gebeurde dat, als gevolg van een hersenbloeding. Anderhalf jaar later stierf ook mijn moeder; ze lag al een jaar in het ziekenhuis met twee gebroken heupen.”

De kunstenares moest zich uiten, maar verbaal lukte dat niet. Via haar werk ging het wel. Ze scheurde een foto van een Christusbeeld in repen en ging met een bijl een stuk hout te lijf. “Het hout viel in vijf stukken uiteen. Als ik zoiets zie, heb ik meteen allerlei associaties. Dan zie ik daar vijf vingers in van een hand, waarmee mensen elkaar vast kunnen houden. Maar wat doen ze? Ze lopen met een grote boog om me heen omdat ik in de rouw zit en boos ben en me verlaten voel.”

Ze spijkerde de verscheurde foto op de stukken hout en zette die rechtop. Om ze bij elkaar te houden, reeg ze er een ijzerdraadje doorheen. “Op zo'n moment komen er weer allerlei andere betekenissen op me af. Zo'n gammel, kwetsbaar beeld wordt dus bijeengehouden door een klein draadje. Dat is iets heel essentieels: daarmee houd je elkaar vast, troost je elkaar. Het beeld werd een soort aanklacht tegen de manier waarop mensen met dood en rouw omgaan.”

NIEUWE BETEKENISSEN

Het beeld bleek ook bij anderen van alles en nog wat los te maken. Vooral daarover verbaast Van de Beek zich. Het kwam terecht in bladen en boeken, werd onderwerp van preken, reisde langs kerken en stond in Museum Catharijneconvent in Utrecht. “Het werk werd op Witte Donderdag bij ons in de kerk op het altaar gezet en vervolgens hoorde ik de predikant zeggen dat het heel goed laat zien hoe menselijk Jezus is geweest. Hij zou dezelfde emoties gekend hebben toen hij wist dat hij gekruisigd werd.”

Zo gaat het wonderlijk genoeg vaker met werk dat ze op nogal intuïtieve, associatieve manier maakt. “Ik leg er mijn eigen emotie in, maar dan blijkt het werk opeens veel meer te zeggen. Ik heb het helemaal niet gemaakt met een idee over het eindresultaat in mijn hoofd, ik heb gewoon maar wat gedaan. En dan vallen me vervolgens allerlei betekenissen toe. Dan bedenkt een tijdschrift dat het om een gevecht met de zin van het lijden gaat. En ja, dat klopt ook wel. Dat was het inderdaad.”

De beeldtaal van de Bijbel is haar vanouds vertrouwd. Hannelieke van de Beek groeide op in een gereformeerd gezin, ging geregeld naar de kerk en deed ook belijdenis. Zeker in wat oudere kerkgebouwen vond en vindt ze de sfeer die bij haar zoekende, onrustige aard past. Ze maakt er altijd veel foto's, zo ook van het Christusbeeld in een Belgische kerk dat ze vele jaren later in stukken zou scheuren. “Hij heeft zijn handen geopend. Mooi is dat hè.”

RONDREIZENDE KUNSTENAAR

Van de Beeks kunstwerken zijn vooral in kerken te zien. Ooit was dat ook wel in galleries het geval. “Maar daar heb ik een aversie tegen gekregen. Dan zit er zo’n galeriehoudster tussen en mag ik niet zelf met het publiek praten. Dan mis ik het contact, de reacties van de mensen, terwijl ik daar juist zo van geniet. Ik reageer met mijn kunst op iets, maar kan zelf ook niet zonder reacties. Kunst is voor mij een intermediair geworden. Ik wil niet dat het alleen maar ergens hangt. Ik wil geen behang zijn.”

Ook het verkopen van werk staat haar tegen. “Dan wordt het handel, daar heb ik niks mee. Ik ben gehecht aan wat ik maak. Zolang ik die werken bij me heb, kan ik erover vertellen.” Daarom verhuurt ze haar kunstwerken, voornamelijk aan kerken, dat zijn plekken waar mensen nog de tijd hebben om stil te staan. “Ik ben een soort rondreizende kunstenaar.” Ze heeft inmiddels een groot aantal series gemaakt, vaak met christelijke feestdagen als thema. “Het zijn

allemaal losse werken, die in de loop van veertig jaar bij elkaar zijn gaan horen.”

In kerkdiensten, bij lezingen of in haar eigen open huis merkt Van de Beek dat haar werk mensen kan raken. “Ik heb geregeld huilende mensen over de vloer. Dan denk ik: wat is hier aan de hand?” Het gesprek met kijkers doet haar ook om andere redenen goed. “Ik vind kunstenaar een eenzaam beroep. Je zit veertig jaar binnen, je ziet geen mens. Ik moet heel hard en intensief werken, veel uren draaien. Dan is het praten over je werk, exposeren en lezingen geven een heerlijke uitlaatklep.”

ANDERS KIJKEN

“Leuk hoor, textiel, maar jij kijkt anders”, zei haar fotografieleraar op de academie. “Zou je alsjeblieft willen doorgaan in de fotografie.” Ze ging evenwel door met textiel, maar combineerde dat met fotografie en andere technieken en materialen. “Ik druk foto’s af op stof, bewerk ze op de naaimachine en borduur erop waardoor er reliëf ontstaat, en vervolgens schilder ik erover heen. Ik ben echt een materialenmens: ik vraag me steeds af waarin ik mij het best kan uitdrukken.”

Dat kan dus ook hout, glas of steen zijn, of van alles wat ze uit het grofvuil of de Rijn vist. Of een oude rozenstruik die was omgewaaid. Haar man stond al klaar om de plant in de afvalbak te werken, maar zij dacht: daar moet ik iets mee. Ze omwikkelde de rozentakken met paarse metaalzijde en voegde ze samen tot een doornenkroon, waarin ze twaalf pauwenveren stak, verstevigd met koperdraad. Ze plaatste het geheel op vier stenen – symbool voor de vier windstreken – en zie hier, *Van Pasen naar Pinksteren* was geboren.

Zo gaat het vaker. Fotografeert ze krokusjes in de tuin, met daarnaast wat bladeren van vorig jaar, en ziet ze opeens het hele Paasverhaal voor zich. “Het gaat zonder vooropgezet plan. Het ontstaat onder mijn handen, het begint met een eerste beeld, maar ik weet nooit waar het eindigt.” Maar denk niet dat het alleen maar ontspannen is, en noem het zeker geen leuke hobby. “Het is soms een gevecht en een gestress om het eruit te krijgen. Mijn zus is theatermaakster en we zeggen weleens tegen elkaar: we kunnen beter tompouces bij de Hema gaan verkopen, want zo makkelijk is het creatieve proces niet.” <

Hannelieke van de Beek (Doorn, 1958) is beeldend kunstenaar. Ze volgde haar opleiding ‘monumentale textiel’ aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag (1982). Haar kunstwerken worden geëxposeerd in vele kerken in Nederland, waar ze regelmatig een onderdeel van (bijzondere) diensten, kunstvespers en hoogtijden zijn. Voor meer info: www.hanneliekevandebeek.exto.nl.